ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМ. І.І. МЕЧНИКОВА

На правах рукопису

КАШУБА МАРИНА ВАЛЕНТИНІВНА

М.Кашуба

НАРАТИВНИЙ І ФАБУЛЬНИЙ ХРОНОТОПИ АНГЛОМОВНОГО ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ

(НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ З ОПОВІДДЮ ВІД ПЕРШОЇ ОСОБИ)

Спеціальність: 10.02.04 - германські мови

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Одеса - 1996

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Одеському державному університеті ім. І.І.Мечникова.

Науковий керівник-	доктор філологічних наук, доцент КОЛЕГАЄВА Ірина Михайлівна
Офіційні опоненти-	доктор філологічних наук, професор ВОРОБЙОВА Ольга Петрівна
	кандидат філологічних наук, доцент НОЖНІНА Ольга Павлівна
Провідна організація-	Херсонський педагогічний інститут

Захист дисертації відбудеться "13" вересня 1996 р. о 13 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради з філологічних наук, шифр К 05.01.12 в Одеському державному університеті ім. І.І.Мечникова. Адреса: 270058, м. Одеса, Французький бульвар, 24/26, ауд.130.

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Одеського університету.

Автореферат розіслано "9" серпня 1996 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради Тхор Н.М.

ЛННБ України ім.В.Стефаника
00739403 (Q)

У наш час у лінгвістиці і в літературознавстві приділяється виключно велика увага проблемам, пов'язаним із структурно-семантичними категоріями цілого тексту. Однією з основних категорій тексту взагалі і художнього тексту зокрема є категорія хронотопу.

Внаслідок онтологічного зв'язку часу і простору вони відтворюються в художньому тексті в своїй єдності. Невипадково в теорії художньої літератури ця нерозривність знайшла своє органічне втілення в художній категорії хронотопу, висунутої і обгрунтованої М.М.Бахтіним (1975). У мовленні нерідко використовується суміщення просторових і часових значень, неподільних на два окремих покажчика - один для часу, другий для простору.

Термін "хронотоп" (дослівно - з грецької мови - "час-простір") було введено в науковий обіг на грунті теорії відносності Ейнштейна. Проблема художнього хронотопу розглядалася у працях Бахтіна (1975), Бенвеніста (1974), Гака (1976), Єнукідзе (1984), J.J. van Bak (1983), Style and Structure (1975) та багатьох інших авторів.

Актуальність даного дослідження обумовлена тим, що в центрі його стоїть така базисна текстотвірна категорія як хронотоп, або точніше художній хронотоп, який мислиться як трикомпонентна система: суб'єкт + час + простір. Дослідження художнього хронотопу (часу-простору) безумовно вимагає врахування ще й категорії суб'єкта, оскільки різниця між реальним часом-простором і перцептуальним (у даному випадку - художнім) часом-простором полягає якраз у тому, що перше - абсолютне й існує незалежно від індивідуума, а друге - обов'яково припускає існування суб'єкта перцепції: Внаслідок цього дослідження проблеми художнього хронотопу (часу-простору) не було б адекватним, якби аналіз проводився без урахування суб'єкта, навколо якого організуються всі просторово-часові відношення в тексті.

Художній хронотоп досліджується нами на матеріалі англомовної прози з перепорученою оповіддю від першої особи. Ця обставина ще більше посилює актуальність урахування художнього суб'єкта в структурі художнього хронотопу, оскільки все, що відбувається в художньому творі, переосмислюється через свідомість персонажа-суб'єкта наратії.

ЛНБ ім. В. Стефаника

Кінцева **мета** дисертації - вивчення структури, семантики і функції художнього хронотопу в тексті з передорученням оповіді від

першої особи.

Поставлена мета визначила **завдання** дослідження:

1) створення концептуальної моделі художнього хронотопу, три координати якого (час, суб'єкт, простір) є його рівноправними елементами і розглядаються нами окремо. Разом з тим, аналізуючи кожну з цих трьох координат, ми ясно розуміємо їх нерозривну цілісність та взаємовплив;

2) опис композиційно-мовленнєвих засобів реалізації кожної з трьох координат у їхньому конкретному текстовому втіленні в досліджуваних творах.

Поставлені завдання визначили необхідність використання сучасних **методів** лінгвістичного аналізу: дедуктивного, описового, порівняльного, кількісного.

Матеріалом дослідження послужили тексти тридцяти семи оповідань і чотирьох повістей англомовних письменників XX століття. Всі твори об'єднані єдиним типом оповіді, а саме - передорученою оповіддю від першої особи. Мовленнєва структура образу оповідача будується в епічних творах цього типу на основі особового займенника першої особи однини (іноді - множини). А термін "передоручена оповідь" означає повідомлення, нібито написане або виголошене персонажем і адресоване іншому персонажу. Цей літературний феномен докладно проаналізовано у працях Долініна (1985), Кожевникової (1994), Колегаєвої (1992), Кухаренко (1979) та інш.

Новизна пропонованого дослідження полягає в тому, що фокус уваги зосереджено на текстах із розщепленим художнім суб'єктом. Типологічною особливістю передорученої оповіді є наявність у тексті не тільки персонажа-діяча, але і персонажа-оповідача. У художньому світі подібного твору завжди є персонаж, який у одній своїй іпостасі (персонаж-діяч) функціонує з усіма іншими персонажами і повною мірою бере участь у фабульних подіях. У другій своїй іпостасі (персонаж-оповідач) цей персонаж протистоїть усім іншим і виконує унікальну художню функцію наратії. У результаті єдиний художній суб'єкт розщеплюється на суб'єкта-актанта та суб'єкта-наратора. Кожний з них є центром свого художнього хронотопу. В результаті художній хронотоп у творах з передорученою оповіддю також розщеплюється на фабульний і наративний.

Семантико-мовленнєва структура твору з передорученою оповіддю від першої особи завжди складається з двох нерівних складо-

вих: із фабульно-подійного та наративного планів. Їх нерівність виявляється як у функціональній навантаженості, так і в обсягах текстового масиву, який припадає на зображення кожного з них. Безумовно, домінуючим за обома цими параметрами є фабульно-подійний план, оскільки саме він є предметом повідомлення в передорученій оповіді. Наративний план завжди виконує допоміжну роль. Однак єдине художнє ціле у подібних творах народжується саме в результаті сполучення обох планів.

Теоретична значущість дослідження полягає у створенні концептуальної моделі двоскладного художнього хронотопу і у таксономічному описі композиційно-мовленнєвих засобів вираження подібного хронотопу. При цьому кожний компонент хронотопу - суб'єкт, час, простір - аналізується окремо, в результаті такого аналізу і створено перелік композиційних і мовленнєвих засобів вираження.

Вірогідність і об'єктивність наукових спостережень, загальнотеоретичних висновків і таксономічних переліків, представлених у дисертації, забезпечується глибоким вивченням літератури питання, надійністю методологічної і теоретичної бази, якісною і кількісною репрезентативністю матеріалу.

Практичне застосування одержаних даних і узагальнень можливе при подальшому вивченні теорії цілого тексту, при читанні курсів стилістики й інтерпретації тексту, а також при написанні курсових і дипломних робіт.

Апробація роботи мала місце у вигляді доповідей та повідомлень на щорічних конференціях професорсько-викладацького складу Одеського державного університету в 1993-1996 роках, на засіданнях кафедри лексикології і стилістики англійської мови, на міжнародних наукових конференціях (Івано-Франківськ 1993, Житомір 1994). За результатами досліджень є три публікації.

На **захист** виносяться такі основні **положення** проведеного лінгвістичного дослідження:

1. Хронотоп є однією з основних текстотвірних категорій. У нашому дослідженні він мислиться як трикомпонентна структура, яка складається з координат суб'єкта, часу і простору, причому художній суб'єкт займає ключову позицію.

2. Твори з передорученою оповіддю від першої особи відрізняються своєю, властивою тільки їм моделлю художнього хронотопу. У зв'язку з розщепленістю суб'єкта-актанта і суб'єкта-наратора худож-

ній хронотоп також розщеплюється на дві нерівні за обсягом функціонального навантаження складові: фабульний і наративний хронотопи.

3. Кожна з трьох координат (суб'єкт, час, простір) простежується нами як у фабульному, так і в наративному хронотопах. Спостереження свідчать:

- суб'єкт обох хронотопів завжди один;
- час завжди різний, причому фабульний хронотоп обов'язково хронологічно передує наративному;
- простір кожного з хронотопів може або бути ідентичним один одному, або відрізнятися.

4. Маркерами художнього простору, часу і суб'єкта виступає єдиний комплекс композиційних, лексичних, граматичних мовних засобів як дейктичного, так і недейктичного характеру.

СТРУКТУРА РОБОТИ

Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаної і цитованої літератури (200 найменувань) та списку джерел дослідження.

У **Вступі** обґрунтовується вибір теми, її актуальність, визначається мета і завдання дослідження, основні методи дослідження, його новизна, практична та теоретична цінність.

Розділ І - теоретичний, оглядовий, в ньому докладно розглянуто передумови дослідження, аналізуються три основні компоненти хронотопу і подано характеристику текстам з передорученою оповіддю.

У тексті літературного твору з передорученою оповіддю зображується вигаданий акт комунікації, який нібито відбувся між персонажем-оповідачем і персонажем-співбесідником або читачем його записів. Керуючись своїм художнім задумом, письменник обирає певний тип суб'єкта оповіді. В передорученій оповіді від першої особи суб'єкт наращії - це вигаданий персоніфікований образ, який замінює традиційно неперсоніфіковане джерело наращії у власне авторській оповіді від третьої особи.

У передорученій оповіді джерелом наращії стає оповідач - не сам справжній біографічний автор твору (Дікенс, Хемінгуей, Шекспір), а "автор-оповідач" (див. Колегаєва 1992, 42 о традиційнім перебіль-

шенні схожості між реальним автором і образом оповідача).

У передорученій оповіді міра знання суб'єкта мовлення, його інформованості значно обмежені порівняно з власне авторським типом викладу. Його оповідь виникає як спроба обгрунтувати вірогідну оповідь про особисте життя, яке в принципі скрите від сторонніх очей. Позиція оповідача художнього твору обумовлена його світосприйманням, індивідуальними особливостями, освітою, соціальним станом, віком.

Уведення оповідача-посередника між істинним автором і читачем сприяє створенню ефекту достовірності, істинності, об'єктивності зображуваного. Створюється видимість повного невтручання автора в оповідь, бо весь переказ і оцінка подій представлені з суб'єктивної точки зору персонажа-оповідача. У результаті індивідуальний, особистий погляд на світ виявляється адресату-читачеві ближчим, ніж об'єктивізована оповідь. Суб'єктивне ставлення "приватної людини" /оповідача/ викликає відгук у душі читача. Перевагою передорученої оповіді є природність і негайне залучення реципієнта в зображувану художню реальність, тому ступінь уключення читача в оповідь виявляється у цьому типі оповіді одним із найвищих порівняно з іншими типами викладу.

Час - другий компонент художнього хронотопу - є невід'ємним елементом художнього відображення світу, форма існування сюжету. Моделювання художньої дійсності неможливе поза часовими відношеннями. Художній час розглядається нами як форма буття ідеального світу естетичної дійсності, як часовий континуум зображуваних подій, принципіально відмінний від реального просторово-часового континууму.

Дійсність, транспонована в фіктивний мир художньої літератури, також підпорядковується часовим закономірностям, як і реальна дійсність, хоча і в специфічному для неї художньому відтворенні. Загальновизнаним стає твердження про те, що час - невід'ємний елемент художнього твору, тому що він впливає на тему, на композицію, на форму, на мову твору та на його естетичну дійсність.

Художній час у передорученій оповіді від першої особи - це час тих фабульних подій, з яких складається сюжет, тобто сюжетно-фабульний час плюс час, коли якимось способом відбувається оповідь про події сюжету.

Простір - третій компонент художнього хронотопу -

"континуум, у якому розміщуються персонажі і відбувається дія" (Лотман 1968, 12). Реальний простір відрізняється від художнього перш за все відсутністю безпосереднього зв'язку відображеного простору і відображаючої свідомості. У всіх роботах по теорії простору, з якими ми знайомилися, проводиться межа між теоретичними концепціями гомогенного, математично необмеженого, тривалого пустого простору з одного боку, і, з другого - соціо-драматичним культурним простором, який є основним літературним простором. Такий простір уявляється не гомогенним, він трактується як об'єкт обмежень, переривчатостей, він наповнений різними перешкодами, напрямками, кольорами, звуками, запахами та дотиковими якостями.

Роботи, присвячені розгляданню топоса, об'єднані також єдиною думкою про те, що тільки завдяки дієвості своїх топологічних властивостей, простір може моделювати непросторові стосунки та опозиції. Абстрактні параметри, відтворюючи топологічні властивості простору певного типу або певного фокусу, стають засобами доповнюючих значень, як культурних, так і індивідуальних.

У системі хронотопу кожен художній суб'єкт має свій просторовий світ, свій шлях, який включає і власний моральний простір, що має різний обсяг, різну структуруючу силу. Саме в залежності від останньої персонаж або підпорядковує собі оточуючий простір, або сам підкорюється йому. Отже, динаміка розвитку персонажів безпосередньо пов'язана з тим простором, у якому вони знаходяться. В такому контексті простір сприймається як сукупність однорідних об'єктів (явищ, станів), у якій існують просторово-подібні відношення. Це допускає можливість для одного й того ж героя попеременно попадати у різні простори, і разом з тим створює уяву про безліч співіснуючих (і таких, що перехрещуються) локалізованих просторів.

Взаємозалежність художнього простору, суб'єкта і часу створює багатофункціональність художнього хронотопу, його основних засобів створення літературного твору.

Художній хронотоп розглядається в рамках літературного твору з передорученням оповіді від першої особи. В оповіді від першої особи нульова точка хронотопних координат ("я" - "зараз" - "тут") так або інакше введена в художній світ твору. Причому, експлікованість кожної з цих трьох координат може бути різною. Нульова точка відліку часової і просторової координат (час і місце розповіді) проявляється по-різному. Однак незмінно експлікованою виявляється ко-

ордината суб'єкта наратії ("я"). У зв'язку з цим оповідь від першої особи можна характеризувати як суб'єктивовану оповідь, тобто тип епічного тексту, в якому зображення розвивається з опорою на особистий, суб'єктивний план названого в тексті оповідача, який має певне відношення до художньої дії.

Порівнюючи структуру твору з передорученою оповіддю від першої особи і твору з власне авторською оповіддю від третьої особи, бачимо, що перший з них завжди на порядок складніший в ієрархізації хронотопу, оскільки, крім тих подій, які є предметом повідомлення і відбуваються десь і колись, в оповіді від першої особи так чи інакше існує джерело (оповідач), який веде нарацію десь і колись.

У результаті звернення до передорученої оповіді, подовжуючи комунікативний ланцюжок між дійсними комунікантами (автором і читачем), автор "збільшує ефект аутентичності оповіді, економно і виразно характеризує учасників комунікації, використовує багатоадресатність відтворюваних повідомлень для смислової гри" (Колегаєва 1992, 254), вирішуючи тим самим багато естетичних завдань.

У **Розділі II** розглянуто **координата суб'єкта** в фабульному і наративному хронотопах передорученої оповіді від першої особи.

Художній суб'єкт є найбільш вираженою змістовно-формальною характеристикою літературного твору. Його репрезентація і характеризація в тексті здійснюється як з активною допомогою експліцитних мовних засобів (іменника, апелятива, займенника), так і в зв'язку з актуалізацією імпліцитних засобів: таких, як, наприклад, кваліфікація персонажа через його мовленнєву характеристику, вияв душевного стану особи з допомогою зображення його зовнішньої діяльності, асоціативна кореляція його внутрішнього світу з пейзажними описами, інтер'єром.

Суб'єкт мовлення в наративному хронотопі наявний завжди і від його імені ведеться все оповідання, або більша його частина; в цьому полягає функція наратора. Друга функція цього ж персонажа - функція актанта або діючої особи - може бути різною: від дуже значної, коли оповідач є головною діючою особою, до мінімальної, коли оповідач знаходиться на периферії фабульних подій або зовсім не бере в них участі, обмежуючись роллю спостерігача або хронікера. Компонент суб'єкта є визначним щодо двох інших компонентів художнього хронотопу, його точка зору домінує у оповіді, визначає всю

оповідь, встановлює часові і просторові координати у творі.

Персонаж-наратор позначається займенником першої особи однини "I". Цей займенник грає в наративному хронотопі передоручені оповіді роль його основної текстотвірної категорії, позначаючи особу, яка веде розповідь, і ця категорія може розглядатися в зв'язку з цим як морфологічне ядро або ядерний мовний елемент мовленнєвої структури передорученої оповіді.

Поряд з "I" використовується займенник першої особи множини "we", в якому симультанно проявляються два елементи комунікації - адресант (відправник повідомлення) і персонаж(і), об'єкт(и) оповіді-(компонент(и) цього повідомлення). Іноді форма займенника першої особи множини може представляти більш широку спільноту людей, до якої відносить себе і оповідач.

Персонаж-актант як об'єкт зображення у фабульному хронотопі може значно відрізнятися від того ж персонажа, який виступає в ролі наратора, бо тільки деякі з відомостей про особистість оповідача є стабільними: стать, ім'я, походження. Більшість відомостей (вік, професія, сімейний стан і т.д.) мають рухливий, змінний характер, вони можуть з'являтися, зникати або змінюватися в ході художнього часу. Темпоральна дистанційованість наративного і фабульного хронотопів - головний фактор, який впливає на ступінь змінюваності цих відомостей. Іншими словами, чим віддаленіший за часом момент розповіді про події від самих подій, тим більші зміни можна очікувати в образі персонажа-наратора.

Говорячи про компонент "суб'єкт" у концептуальній моделі художнього хронотопу, слід відмітити, що в більшості текстів помічено недостатність та імпліційованість інформації про суб'єкт мовлення - наратора. Особливо це властиве тим текстам, де оповідач не є однією з головних дійових осіб у фабульному хронотопі. Інкогніто оповідача мобілізує увагу читача, примушує його ретельно аналізувати мовлення оповідача - єдине і основне джерело інформації про нього. Передоручена оповідь характеризується різним ступенем участі суб'єкта-мовлянина у розвитку фабульної дії художнього твору. Наратор також є:

а) головним учасником подій - 49% проаналізованих текстів;

б) другорядним учасником подій - 24%;

в) свідком подій - 20%;

г) оповідачем-посередником - 7%.

Персонаж-оповідач завжди експліційований у наративному хронотопі передорученої оповіді в першу чергу засобами особистого, просторового і часового дейксису.

Цей же персонаж у фабульному хронотопі експліціюється порізному: від максимального ступеня, якщо це головний герой, до мінімального ступеня, якщо персонаж тільки спостерігає події або слухає розповідь іншого персонажа (функція оповідача-посередника).

В передорученій оповіді можливо визначити три способи / типи наращії: письмове повідомлення, усний монолог, внутрішній монолог. В проаналізованих творах їх співвідношення таке:

Усний монолог	Письмове повідомлення	Внутрішній монолог	Всього
95 %	2,5 %	2,5 %	100 %

З приведеної таблиці можливо зробити висновок, що основну масу проаналізованого матеріалу складають тексти з орієнтацією на усний монолог оповідача. Оповідна ситуація "усне оповідання" більшою мірою, ніж письмове повідомлення або внутрішній монолог, імітує ситуацію безпосереднього спілкування з уявним співбесідником, персоніфікованим або тільки домислюваним. Використання риторичних питань, окличних конструкцій підкреслює емоційність усного висловлювання, а повтори, інверсія, лексично марковані одиниці вокабуляру дозволяють імітувати невимушеність, розкованість неофіційної ситуації спілкування.

Усна мова, являючись головним засобом індивідуалізації оповідача, надає розповіді динамізм, сприяє сюжетному розвитку, відіграє важливу роль у розкритті завуальованого авторського замислу.

Також слід підкреслити, що неможливо уявити усну розповідь, не звернену до когось іншого. Тому в передоручену оповідь, імітуючу усний монолог, впроваджується фігура адресата, важлива для мотивування наращії і для виявлення комунікативної ситуації.

Уведення адресата висловлювання здійснюється за допомогою займенника другої особи "you", що підкреслює тісний зв'язок персонажного мовлення з дійсною комунікацією.

Концептуальна модель, функція і засоби створення **часової ко-**

ординати фабульного і наративного хронотопів передорученої оповіді описані в **Розділі III**.

Передоручена оповідь від першої особи реалізується в двоскладовій структурі художнього хронотопу, який складається з фабульного і наративного хронотопів. Фабульний план твору з передорученою оповіддю містить власне розповідь про події, отже, фабульний хронотоп завжди хронологічно передує наративному хронотопу, який містить, у свою чергу, інформацію про місце і час оповіді про події.

Темпоральна координата фабульного хронотопа, як правило, розпадається на дві складові: власне фабульну і сюжетну. Фабульний час завжди перспективний, лінійний і односпрямований, в ньому фабульні події розташовані у їх природній послідовності або одночасності. В сюжетному ж викладі подій можлива неодноспрямованість, зигзагообразність і ретроспективність.

Часова координата наративного хронотопу позбавлена подібної двоїстості. Наративний час завжди лінійний і односпрямований. У більшості текстів не відмічено ніяких вказівок на точний час нарації, стає тільки зрозумілим, що розповідь про події відбувається після цих подій.

Точні вказівки на часову дистанцію між фабульним і наративним хронотопами відмічені тільки в сімох творах, у інших текстах вони практично не можуть бути визначені.

Генеральним параметром часової координати художнього хронотопу є співвіднесеність описуваних подій з віссю реального історичного часу. Результати досліджень показують, що у 85% розглянутих текстів відсутні маркери, які дають точкову проекцію, тобто чіткі вказівки на час фабульної дії, на лінійну вісь реального часу. В цих творах відмічено розширену локалізованість (час сюжетних дій можна визначити тільки за допомогою непрямих, посередніх сигналів або контексту) або нелокалізованість (проекція на лінійну вісь реального часу повністю відсутня) фабульного часу. В таких творах практично неможливо вказати на час дії сюжету, він являє собою узагальнене минуле до моменту нарації, тут функціонують тільки маркери циклічного часу (дні тижня, час доби, час року і т.п.).

Другим генеральним параметром темпоральної координати художнього хронотопу є тривалість, оскільки події в художньому творі характеризуються певною часовою протяжністю. Слід відмітити. що кореляції між тривалістю фабульного часу і обсягом твору в розгля-

нутих творах не було помічено. Наприклад, три подійних дні в повісті Т. Капоте "Лугова арфа" займають вісімдесят дев'ять сторінок друкованого тексту.

Сюжети з тривалістю фабульного часу до одного тижня і до одного року складають по 30%, сюжети до одного дня - 23%, а тривалість фабульного часу в кілька років відмічена в 17% тексту.

З числа одинадцяти видо-часових форм, зареєстрованих у досліджуваному матеріалі, переважну більшість у фабульному хронотопі складають дієслова у формі Past Indefinite (в цілому за вибіркою 81,1%), за ними йде група дієслів у формі Past Perfect (9,7%) і група дієслів у формі Past Continious (4,8%), Future in the Past (1,58%). Вживання інших дієслівних форм у фабульному хронотопі мінімальне. Така нерівномірність з величезною перевагою граматичних часів Past і Future in the Past зовсім передбачувана і пояснюється макрохарактеристиками хронотопу в передорученій оповіді. Фабульний хронотоп завжди хронологічно передує наративному хронотопу: оповідь про події - це завжди погляд оповідача в своє минуле.

В рамках фабульного хронотопу точка відліку минулого/майбутнього знаходиться в минулому, і, отже, будь-яка подія, послідуюча за основними фабульними подіями, відноситься все ж до плану минулого, а не до плану майбутнього. В зв'язку з чим в фабульному хронотопі повністю відсутні дієслова у формі Future, але є невеликий відсоток дієслів у формі Future in the Past.

Темпоральна координата наративного хронотопу маркована презентними часами.

Лексико-часові показники представлені в обох хронотопах іменниками та словосполученнями з ними, числівниками, прислівниками часу, а також оказіональною лексикою, яка набуває сему "темпоральність" тільки в контексті.

Наративний хронотоп маркований також лексикою "спогадів": I remember; my mymory comes to the surface; ex post facto і т.п. Подібна лексика імітує процес пригадування, розповідання.

Синтаксичні засоби, які виражають час фабульного і наративного хронотопів передорученої оповіді, представлені підрядними часу, які сприяють розташуванню основних фабульних подій у їхній хронологічній послідовності.

У деяких випадках часові зв'язки не мають лексико-граматичної маніфестації і можуть бути розкриті тільки на фоні всього часового

континуума твору, з урахуванням причинно-наслідкових та інших відношень між описуваними подіями. Хронологічне співвідношення фабульного і наративного хронотопів (перший завжди передує другому) не обов'язково відтворюється в текстовій структурі літературного твору. Наративний хронотоп може розташовуватися на початку і/або в кінці твору, а також фрагментарно переривати фабульний хронотоп.

Наративний хронотоп помічено на початку чотирнадцяти оповідань і двох повістей. У такому випадку він виконує функцію "мосту" до наступного викладу подій. На початку твору наративний хронотоп представлено композиційно-мовленнєвою формою (далі - КМФ) роздуму і опису. Вона може складатися з одного речення (три оповідання, одна повість), з цілого абзаца, з шести сторінок тексту.

Розташований в кінці твору, наративний хронотоп резюмує, узагальнює події, іноді в ньому згадується про події, які відбуваються після основної фабули твору, він може також містити авторські сентенції, узагальнення.

Розділ IV присвячений опису третьої координати художнього хронотопу - **простору**. Тексти з передорученою оповіддю від першої особи відносяться до нелінеарної моделі просторової побудови сюжету, бо просторово-часові координати фабульного хронотопу звичайно відрізняються від відповідних координат наративного хронотопу внаслідок чього і відбувається заміна часових шарів ("тоді" і "зараз") та заміна просторових орієнтирів ("там" і "тут"). Інакше кажучи, місце протікання подій і місце оповіді про них можуть бути або різними (що частіше) або ідентичними.

Точкова локалізованість фабульного хронотопу (топос чітко визначений на географічній карті) відмічена в 30% текстів, нелокалізованість - у 15%, а найбільший процент - 55% складають тексти з розширеною локалізованістю топосу (художній простір можна визначити тільки приблизно); це свідчить про те, що автори, даючи локальну інформацію, залишають тим самим простір для читацьких роздумів, уяви, а не "прив'язують" сюжет до якоїсь конкретної точки на географічній карті.

Якщо порівняти просторову і часову локалізованість сюжетів, то очевидно, що більш точно і визначено марковано простір, ніж час подій. Тексти з нелокалізованістю часу сюжету складають майже половину розглянутого матеріалу, тексти з нелокалізованістю простору

тільки 15%.

Засоби вираження просторової координати фабульного та наративного хронотопів складаються, подібно до темпоральної інформації, з прямих і непрямих сигналів. Прямі локальні покажчики представлені в таблиці (цифри подані в %):

Маркери простору	Фабульний хронотоп	Наративний хронотоп
I. Лексичні засоби:		
1) позначаючі ландшафт	21.3	6.6
2) позначаючі різні приміщення	20.1	28.8
3) топоніми	18.4	6.6
4) позначаючі назви установ	16.7	0
5) з узагальненою локальною референцією	6.8	2.2
6) позначаючі назви засобів пересування	3.6	2.2
II. Прислівники місця	5.7	28.8
III. Дієслова - носії семи простору	13.7	8.8
IV. Підрядні речення місця	3.7	4.4
ВСЬОГО:	100	100

До складу просторових маркерів фабульного та наративного хронотопів передорученої оповіді входять поряд з прямими і непрямі покажчики, локальні значення яких представлено в їхній семантичній структурі як потенційні, або повністю наводяться контекстом.

Просторовий маркер часто пов'язаний з темпоральним, і це утворює єдину просторово-часову сітку фабульного хронотопу. Крім того, передача просторової інформації нерозривно пов'язана з суб'єктом спостереження, який є центром координат.

Більшість локальних сигналів припадає в фабульному хронотопі на КМФ "опис" (більше половини покажчиків); на КМФ "оповідь" - 40 % від загальної кількості локальних маркерів; мінімум - 3 % - займають просторові покажчики у КМФ "роздум".

Такий невеликий відсоток вживання просторових маркерів у

КМФ "роздум" пов'язан з тим, по-перше, що ця КМФ найчастіше вказує на позасюжетний простір, безвідносний до сюжетних подій, який не бере участь в їх локалізації, але може виступати чи як доповнююча характеристика суб'єкту, чи для виділення, підкреслення універсальності якогось явища.

По-друге, роздум як прозова КМФ рідко вживається у сучасній короткій англомовній прозі, тому і наявно невелике відсоткове співвідношення просторових маркерів, які вводять позасюжетний простір.

Щодо локалізації наративного хронотопу, то слід визнати, що у значній частині текстів не простежується взагалі ніякої вказівки на місцеположення оповідача в момент здійснення ним наративної функції. В цьому випадку топос наратора залишається взагалі за межами авторської і, отже, читацької уваги.

У сучасній англомовній прозі визначилася тенденція до такої побудови передорученої оповіді, при якій фігура оповідача розташовується на периферії художнього простору. Топос, у якому знаходиться оповідач, нерідко залишається повністю за межами зображення (у нашій виборці подібних текстів майже 60 %).

Майже в 40 % випадків місцезнаходження оповідача у момент нарації все ж позначено автором: або прямо, або через непрямі маркери. У подібних текстах ілюзія передорученості оповіді виявляється більш ефективною, оскільки квазіреальне джерело нарації (оповідач) попадає у власну сітку просторово-часових координат, які відділяють оповідача з одного боку від автора, а з другого боку - від світу зображуваних подій.

Неексплікованість просторової координати, навпаки, має інше функціональне навантаження; автори не деталізують локалізованість суб'єкта в наративному теперішньому, вважаючи це зайвим, основна увага приділяється описуваним подіям.

У **Висновках** підводяться загальні підсумки дослідження. Виконане дослідження дозволило створити концептуальну модель художнього хронотопу в творах з передорученою оповіддю від першої особи як двосторонньої структури, яка складається з фабульного і наративного хронотопів. Кожний з хронотопів розглядається як транспонування в естетичну реальність категорії простору, часу і суб'єкта, їх перцепції та наступної нарації.

Лінгвістичний аналіз дозволив виділити перелік мовленнєвих і

композиційних маркерів художнього хронотопу, які одержують у роботі докладну якісну і кількісну характеристику.

Зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

1. Лексико-грамматические маркеры эпического и сюжетного хронотопа в англоязычной художественной прозе // Материалы международной научной конференции "Семантика языка и текста". 13-15 октября 1993 г. - Ивано-Франковск, 1993.- Ч.III. - С.53-54.

2. About the chronotope // "Questions of applied linguistics". Материалы международной научной конференции. 1-4 февраля 1994 г.- Житомир, 1994. - Ч.1.- С.30.

3. Субъект как компонент нарративного и фабульного хронотопа перепорученного повествования. Деп. в ГНТБ Украины.- 25.09.95, №2156 - УК 95, 29 с.

АННОТАЦИЯ

Кашуба М.В. Нарративный и фабульный хронотопы англоязычного художественного текста (на материале произведений с повествованием от 1-го лица).

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 - германские языки. Рукопись. Одесский государственный университет им. И.И.Мечникова.

В диссертации рассматривается проблема художественного хронотопа на материале текстов с перепорученным повествованием от первого лица. На передний план выдвигается двухсоставность подобного хронотопа, вызванная расщепленностью художественного субъекта, т.к. в перепорученном повествовании всегда присутствует субъект-нарратор и субъект-актант; описывается концептуальная модель двухсоставного художественного хронотопа и композиционно-речевые средства выражения каждого из его трех компонентов: субъекта, времени и пространства.

Ключові слова: текст, хронотоп, художній час, художній простір, художній суб'єкт, передоручена оповідь.

ANNOTATION

Kashuba M.V. Narrative and plot chronotope of English fiction (texts with 1-st person narration). Thesis for a degree of candidate of science in the field of philology in the speciality 10.02.04 - German languages. The Odessa State University. Odessa, 1996.

A problem of artistic chronotope is investigated in the realm of texts with entrusted 1-st person narration. In the focus of the work there is a binary chronotope caused by the fact that entrusted narration presupposes the existence of a dual artistic subject: the one who acts and the one who narrates, both of them being the same person. The conceptual model of a binary astistic chronotope and compositional and speech means of marking its three components: the subject, the time, the space are being analysed.

The key-words: the text, the chronotope, the artistic time, the artistic space, the artistic subject, the entrusted narration.

Подписано в печать 05.08.96 г. Формат 60x84/16. Бумага офсетная.
Объем 1,0 усл. печ. л. Тираж 100 экз. Заказ № 311.

Отпечатано в типографии НПФ "Астропринт".
Одесса, Французский бульвар, 24/26, к. 54.

438188

Ав 35.392